

СТАНОВИЩЕ

от проф. дбн Емил Трайчев Стоянов

на дисертацията на

Емил Кирилов Гаджалов

на тема

„Мъдър или неразумен – житейска дилема и парадокси. Екзегетическо изследване на проблематиката в книгата Еклесиаст”

Представям настоящата рецензия съобразно Заповед (РД 38-448/30.06.2016) на Ректора на СУ за избора ми като участник в жури.

Представеният от Емил Гаджалов дисертационен труд е структуриран както следва:

признателности, съдържание, съкращения, сигли и разни, еврейска езбука и транслитерация, гръцка азбука и транслитерация, увод, пет глави, заключение, приноси на дисертационния труд и използвана литература (общо 339 страници).

По този труд може да се отбележи следното. Актуалността на темата произтича от повишеният интерес, особено през втората половина на 20 век, към старозаветната премъдростна литература с оглед вложените в нея размисли по въпроси, които имат общочовешки характер, като страданието, смисъла на живота и смъртта. С такъв един въпрос се ангажира настоящата дисертация, а именно Мъдър или неразумен – житейска дилема и парадокси. Видният старозаветен библеист в Бог. факултет на СУ проф. Иван Марковски пише: „Не виждаме между ветхозаветните свещени книги друга по-интересна книга, поради актуалността на въпросите, и по-богата в своите особености от Еклесиаст. Като че ли тя е съвременен трактат, в който се съдържат проблеми, въпроси, недоумения и мъчителни загадки на модерния човек, на човека преизпълнен с песимизъм и скептицизъм, обладан от меланхолични и мрачни настроения, лутащ се всред трагедията на живота” (Книгата Еклесиаст (Екзегетически анализ с оглед към по-важните проблеми). С., 1933, с. 1).

Познаващият цялата сложност на въпроса и противоречивостта на множеството хипотези, формулирани във връзка с книгата Еклесиаст, няма да се учуди от широкия обхват на избраната тема. В предложения труд дисертантът отчита и колебанията на хипотетичните реконструкции в различните интерпретации на разглеждания текст. Тази проблематика по природата си е сложна и затова Гаджалов проявява старание да представя въпросите и съответните научни анализи ясно, а това разкрива възможност за използване на труда не само от специалисти, а и от широк кръг интересувачи се (вж. с. 30, Автореферат).

Преди да пристъпи към темата, Гаджалов правилно се спира на трудностите, пред които се изправя изследователят, както и на въпросите, които текстът на книгата Еклесиаст адресира към всяка читателска аудитория. В Първа глава, „Исагогически сведения за книгата Еклесиаст”, погледът е насочен към основните издания по разглежданата проблематика, като стремежът е пълнота и прицизност. Дисертантът не се задоволява само със съпоставянето на основните източници, но и полага усилия да разкрие смисъла или нюанса на наличните разлики. В тази връзка той посочва контурите, последователността и разнообразието от материали (срв. бележките под линия), което е белег за самостоятелно виждане по съответния проблем.

Анализът на текста е непринуден и последователен. В това се заключава и същината на труда на Е. Гаджалов. Той не се стреми към сензация или придържане към утвърдени клишета, а цели точност. Без абсолютизиране дисертантът възприема едно или друго мнение критично, а не с оглед на по-голямата убедителност на застъпването от него. Това особено проличава и от отношението му към избора на данни, което говори за научна зрялост.

Приносният характер на този труд се заключава в няколко насоки:

1) След студията на проф. И. Марковски (Книгата Еклисиаст) и исагогичните данни върху книга Еклисиаст в неговото Частно въведение в Свещ. Писание на Стария Завет (1936), както и някои други публикации, настоящето изследване е определен принос в изучаването на Стария Завет у нас.

2) Трудът дава сериозни основания за преразглеждане на известни становища, но и представлява своеобразно разширение и добавяне на нови изяснения (главно в етико-социално отношение). По този начин Гаджалов обръща оправдано внимание върху постигнатото в старозаветната библеистика и прави опит за нов прочит на сложната проблематика в контекста на съвременното развитие на науката.

3) Авторът умело разполага сложния комплекс от проблеми, които интересуват съвременните изследователи, и излага ценни възгледи на богослови. Коментарните бележки и привеждането на нови сведения е положително за популяризирането на проблематичната област и я правят и днес интересна и вълнуваща не само като отзвук от миналото, но и актуална за настоящето.

Бих искал да отбележа и някои слабости в този труд, който по начало ценя.

Най-напред предвид широтата на разглежданата тема налице са някои пропуски в цитираната чуждоезична литература, която авторът познава и частично ползва. Напр. труда на TAKEUCHI, KUMIKO, DEATH AND DIVINE JUDGEMENT IN ECCLESIASTES, Doctoral thesis, Durham University, 2016.

Рецепцията на Кохелет в равнинистичните (Кохелет Раба и Таргум Кохелет) и патристични текстове е само загатната в историографията на изследването.

Друга слабост е, с изключение на един двама автора, липсва познаване на православната библеистична традиция (Д. Каймакис, Дамянос Дойкос, о. П. Н. Тарази и др.) по въпроси, свързани с книга Кохелет.

Има някои правописни грешки и неясни изрази.

Вместо Предговор са налице Признателности.

На първата страница се отбелязва професионалното направление 2.4. Религия и Теология (Свещено Писание на Стария Завет).

При изясняването на отделни думи и понятия трябва да се привличат специализираните издания за тази цел (напр. Kohler, L. Baumgartner, W. The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament в 4 тома, 1994-1999 и др.). Въобще ползването на справочната литература от този род е проблем или води до проблеми.

Трябва да вземе предвид възможната интерпретацията (о. Тарази), че Кохелет е Тората (Законът), истинската хохма (мъдрост) (и двете съществителни в текста са в ж. р.), която е истинският цар над Израил „в (новия) Йерусалим“ (1:1, 12). Фактът, че Кохелет казва „придобих мъдрост повече от всички, които бяха преди мене над Йерусалим“ (1:16; 2:7, 9) указва, че отпратката е към есхатологичния Йерусалим. Така, книгата Еклисиаст би могла да се разглежда като послание до събранието на зараждащия

се/новия Израил, изправен срещу предизвикателствата на Елинизма, предупреждаващ юдеите да не забравят предписанията на Закона.

Твърде показателно е, че древната християнска община използва термина *ἐκκλησία* в старозаветен смисъл; не е случайно, че тази дума в *Septuaginta* отговаря на *qâhâl*, т.е. термин, означаващ събранието на Божия народ. Септуагинта никога не превежда с *ἐκκλησία* думата *‘edhah*, чийто обичаен превод е *συναγωγή*. Следователно, през този древен период членовете на християнската община не само принадлежат към Църквата, т.е. те не само са членове на една организация, те са Църквата.

Именно в богословския прочит на книгата проличава най-голямата слабост на дисертанта.

В приложените по-малки по обем и значение трудове (3 на брой) (от които само един – Библейски еврейски за духовните училища, където Гаджалов е съставител, е публикуван!) проличават добро ориентиране в научната литература по съответната проблематика и желанието да бъдат третираны първостепенни и трудни въпроси в старозаветната научна област. Макар в тях да има някои празноти и да са допуснати грешки, тези слабости не са на основата на принципни погрешни постановки или в методите на научните изследвания. Това са опити на автора да подходи по нов и съвременен начин към основни теми на християнската вяра и живот.

З а к л ю ч е н и е

Представената дисертация на г-н Емил Кирилов Гаджалов има белези на сполучливо научно изследване и съдържа научен принос. **Поради това убедено предлагам на уважаемото жури на дисертанта да бъде присъдена образователно-научната степен „доктор” съобразно обявената процедура.**

София, 19 септември 2016 г.

Изготвил:

(проф. дбн Емил Трайчев Стоянов)